

φρουρίων τῆς Πρεβέζης καὶ Ναυπάκτου πολλοὶ τῶν προὔχόντων μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ὑπαχθῶσι καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσιν εἰς Πελοπόννησον¹.

Ἡ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς ὁμως συνομολογηθεῖσα εἰρήνη δὲν διήρκεσεν εἰ μὴ ἐλάχιστον χρόνον, διότι ἡ Τουρκία, λαβοῦσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καταχόμενον Κάτταρον προσφυγῆς Μαυροβουνίου ἐπαναστάτου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας (9 Δεκεμβρίου 1714).

Ἡ δὲ κατὰ τῶν ἐν Παλοποννήσῳ ἑνετικῶν κτήσεων ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἦτο τόσοσ ὀρμητικῆ, ὥστε ὁ μέγας βεζίρης Δαμάτ Ἀλῆς, ὅστις ὡς σερασκέρης διηύθυνε τὴν ἐπιχείρησιν, κατώρθωσεν ἐντὸς τριῶν μόνον μηνῶν νὰ καταλύσῃ τὴν ἑνετικὴν κυριαρχίαν, νὰ διαλύσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἰδρυθὲν ἐν αὐτῇ ἑνετικὸν βασίλειον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ τὴν ἀτυχῆ χώραν ἐκ γένου ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1715.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ τουρκικὸς στόλος περιπλέων τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἔφθασε μέχρι Κερκύρας, ἣν καὶ ἐστενοχώρησε διὰ στενῆς πολιορκίας, ἄνευ ὁμως ἀποτελέσματος, διότι ὁ φρούραρχος αὐτῆς *Schullenburg* ἀντέταξεν ἐρρωμένην καὶ ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν.

Ἑνετοί (1717-1797). Ὁ *Schullenburg* ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Ἑνετοῦ ναυάρχου *Pisanì* ἐπεχείρησε διαφόρους ἀποβάσεις εἰς τὰς ἀπέναντι ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς καὶ τέλος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1717 ἀποβιβάσας ἑξακισχιλίους ἄνδρας παρὰ τὴν Πρεβέζαν ἠνάγκασε τὴν ἐν αὐτῇ τουρκικὴν φρουρὰν ν' ἀποχωρήσῃ εἰς Ἄρταν². Γενόμενος δ' οὕτω κύριος τῆς Πρεβέζης καὶ Βονίτισης, ἣν κατέλαβε σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως, ὑπήγαγε ταύτας καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἑνετικὴν κυριαρχίαν. Ἡ νέα αὕτη ὑπαγωγή ἐκυρώθη διὰ τῆς συνθήκης τοῦ *Πασάροβιτς* (10/21 Ἰουλίου 1718), δι' ἧς ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν τετραετῆ ἑνετοτουρκικὸν πόλεμον. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ ἀπὸ τοῦ Βουθρωτοῦ μέχρι Πρεβέζης καὶ Βονίτισης λωρὶς, ἣτις εἶχε σπουδαιστάτην σημασίαν διὰ τὴν ἀμυναν τῆς Κερκύρας, ἐξεχωρήθη εἰς τὴν Ἑνετίαν καὶ παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν εἰς αὐτήν³, δηλαδὴ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Ἑνετικῆς

ὡς ἄνωτ. σ. 427.—Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ἄνωτ. σ. 279 «καὶ ὑπ' αὐτῶν (τῶν Οὐνετιῶν) καταδαφίσθη ἐν ἔτι 1701 μετὰ τὰς συνθήκας ὅπου ἔμαμον».

¹) Garzoni, *Istoria* . . . , ὡς ἄνωτ., σ. 826.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἄνωτ., σ. 427.

²) J. Hammer, *Geschichte*, ὡς ἄνωτ. τόμ. 7, σ. 222.

³) André Grasset Saint Sauveur, ὡς ἄνωτ., σ. 262.—Xavier Scrofani, *Voyage en Grèce, fait en 1794 et 1795*, Paris, 1801, τόμ. 3, σ. 16.—J. Hammer, *Geschichte*, ὡς ἄνωτ., τόμ. 7, σ. 222.—Arbois (frères d'), *Memoire*, ὡς ἄνωτ., σ. 55.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἄνωτ., σ. 447.—Σεραφείμ Βυζαντίου, Δοκί-

Δημοκρατίας. Κατὰ τὸ ὄγδοηκονταετὲς τοῦτο διάστημα Ἐνετοὶ προνοηταὶ (*providitori*), ὧν κατάλογον παρέχει ὁ Hopf¹, κατὰ τὸ σύνθηδες ἐκυβέρνων τὴν Πρέβεζαν. Τελευταῖος δὲ προνοητὴς ἀναφέρεται ὁ Ἰάκωβος Λωρέντζος Soranzo.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρουσιάσθη νέος πολιτικὸς παράγων συλλαβὼν τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἢ Ρωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος παντοιοτρόπως προσπαθήσασα νὰ προσοικειωθῇ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Παλαιολόγου βλέψεων πολλάκις ὑπέθαλψεν, ἀνευ ὁμοῦ ἀποτελέσματος, τὰς πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων διαθέσεις.

Μετὰ δὲ τὴν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1768 ὑπὸ τῆς μεγαλεπηβόλου Αἰκατερίνης τῆς Β' κήρυξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, αἱ προσπάθειαι ἔγιναν συστηματικώτεραι καὶ ἐπέφερον ἐπὶ τέλος τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπανάστασις τοῦ Ὁρλώφ ἀτυχῆ κατὰ τὸ ἔτος 1770 ἐξέγερσιν, ἣτις τόσας συνεσώρευσε συμφορὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίᾳ τὴν Πελοπόννησον².

Εἰς τὴν ἐξέγερσιν ταύτην, ἣς μετέσχον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς διατελουσῶν Ἰονίων νήσων, ἰδίᾳ οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι, δὲν ἔλαβον φαίνεται μέρος οἱ κάτοικοι τῆς Πρεβέζης, πειθόμενοι ἴσως εἰς τὰς συστάσεις τῶν Ἐνετῶν διοικητῶν, οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τοὺς τῶν νήσων κατοίκους ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς εἰς ἀβέβαιον ἀγῶνα. Μολονότι δὲ ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη μέχρι τῶν προθύρων τῆς Πρεβέζης ἐν τούτοις, ἐξ ὧν ἡμεῖς μέχρι τοῦδε γνωρίζομεν, οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ἐξέγερσις ἢ οἰαδήποτε ἄλλη συμμετοχὴ τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον.

Ἡ ἐναντίον τοῦ ἀγῶνος τούτου στάσις τῆς Ἐνετίας ὠφείλετο εἰς τὴν συντηρητικὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ ἤσκει. Ἀπὸ τῆς συνθήκης δηλονότι τοῦ Πασάροβιτς ἢ γαληνοιάτη Πολιτεία, αἰσθανομένη τὴν σὺν τῷ χρόνῳ κατάπτωσιν τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ ποθοῦσα τὴν πραγματικὴν γαλήνην καὶ εἰρήνην πρὸς περισυλλογὴν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀπομειναντος εἰς αὐτὴν κράτους, ἀποτελουμένου ἐκ τῆς Ἐνετίας, τῆς Ἰστρίας, τῆς Δαλματίας, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς ἀπὸ Βουθρωτοῦ μέχρι Πρε-

μιον, ὡς ἄνωτ., σ. 220.—Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου, σ. 132.—Ζώτων Μολοσσοῦ, Δρομολόγιον, 4 σ. 51.

¹) Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Hopf δημοσιευθέντι καταλόγῳ πρῶτος ἀναφέρεται ὁ Giovanantonio Trevisano q. Paolo (eletto 27 Jugl. 1721) καὶ τελευταῖος ὁ Jacopo Lorenzo Soranzo q. Pietro (eletto 28 Febbrajo 1796). Βλ. Ch. Hopf, Chroniques Gréco-romanes, Berlin, 1873, σ. 405.

²) Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἄνωτ., σ. 452 κ. ἐξ.

βέξης και Βονίτσης λωρίδος, απέφευγε παντί σθένει τὴν ἀνάμειξιν εἰς ὑποθέσεις ἐκτὸς τοῦ κράτους αὐτῆς. Παρὰ τὴν συντηρητικὴν ὁμῶς πολιτικὴν, ἦν ἐπὶ μακρὸν ἤσκησε, καὶ παρὰ τὴν οὐδετερότητα, ἦν ἐτήρησε κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐπαναστατησάσης Γαλλίας, δὲν ἔμεινεν ἀβλαβῆς, διότι ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης πολεμῶν ἐν Ἰταλίᾳ προεχώρησε μέχρι τῶν ἐνετικῶν κτήσεων καὶ πολλὰ κατὰ καιροὺς ἀφήρσεν ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας φρούρια. Τέλος δὲ κηρυχθέντος τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας πολέμου τῆς Αὐστρίας, μεθ' ἧς συνεμάχησαν, πλὴν τινῶν γερμανικῶν χωρῶν, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδινίας, καὶ ἡ Ἀγγλία, ἠναγκάσθη καὶ ἡ Ἐνετία νὰ ταχθῆ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ οὕτω ἔδωκεν εἰς τὸν Βοναπάρτην τὴν εὐκαιρίαν, τὸ θέρος τοῦ 1797, νὰ καταφέρῃ κατὰ ταύτης τὸ τελειωτικὸν κτύπημα, νὰ διακηρύξῃ ὅτι «δὲν θὰ ἐπιτραπῇ οὐδεμία παρενόχλησις τῆς μεγάλης Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὑπὸ τῶν μικρῶν Ἰταλικῶν ἐπικρατειῶν» καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε ὑπερήφανον Ἐνετικὴν Δημοκρατίαν, ἧς τοὺς ναυστάθμους καὶ τὰ μουσεῖα ἐκένωσε παντὸς πολυτίμου ἀντικειμένου.

Γάλλοι (1797-1798). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν κατὰ τῆς Ἐνετίας ἐνεργειῶν ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Gentili νὰ καταλάβῃ τὰς ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν διατελούσας Ἰονίους νήσους καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου ὑπ' αὐτὴν ὑπαγόμενα ἑδάφη. Ὁ Gentili εὐχερῶς ἐγένετο κύριος τῶν ἐνετικῶν τούτων κτήσεων, διότι οὐδεμία κατ' αὐτοῦ ἀντετάχθη ἀντίστασις. Αἱ δὲ κατὰ τῆς μικρᾶς καὶ ἀνισχύρου πλέον δημοκρατίας ἐνεργεῖαι αὗται τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου ἐκυρώθησαν διὰ τῆς τὴν 6/17 Ὀκτωβρίου 1797 ἐν *Καμποφορμιά* συναφθείσης συνθήκης, δι' ἧς ἡ μὲν πρὸ μικροῦ σύμμαχος τῆς Ἐνετίας Αὐστρία ἐγένετο κυρία ὅλης τῆς συνεχοῦς ἑδαφικῆς ἐκτάσεως, τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς Ἐνετίας μέχρι τῶν νοτίων ὄριων τῆς Δαλματίας, ἡ δὲ Γαλλία ἔλαβε τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὴν μετ' αὐτῆς διοικητικῶς συνδεομένην ἀπὸ τοῦ Βουθρωτοῦ μέχρι Βονίτσης λωρίδα, ἧτις, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς ἀπετέλει τμῆμα τοῦ ἐνετικοῦ κράτους. Εἰς τὴν λωρίδα ταύτην φυσικῶς ἀνήκον καὶ αἱ πόλεις Βουθρωτόν, Πάργα, Πρέβεζα καὶ Βόνιτσα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ πέμπτῳ ἄρθρῳ τῆς συνθήκης ταύτης, δι' οὗ κανονίζεται ἡ θέσις τῶν ἐνετικῶν κτήσεων, δὲν ἀναφέρονται ὀνομαστικῶς εἰ μὴ μόνον τὸ Βουθρωτόν, ἡ Ἄρτα καὶ ἡ Βόνιτσα, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Πάργα πρέπει νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰς «ἐν γένει κτήσεις τὰς πρότερον βενετικὰς ἐν Ἀλβανίᾳ, τὰς κειμένας νοτιώτερον τοῦ κόλπου τοῦ Δρίνου»¹.

¹) Ch. de Martens, Recueil de principaux traités, Γοτίγγη, τόμ.7 (1791-

Τόσον ὅμως οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἀμελήσει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν διοίκησιν καὶ ἀμυναν τῶν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου κτήσεων αὐτῶν, ὥστε, ὅτε οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πρεβέζης, δὲν εὗρον ἐν αὐτῇ εἰ μὴ ἀντὶ φρουρᾶς δώδεκα μόνον Σλαβόφρους μισθοφόρους, εἰς οὓς εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ φρούρησις τῆς πόλεως, ἀντὶ ἀμυντικῶν μέσων τρία μόνον σιδηρᾶ τηλεδόλα ἀποκείμενα ἐν τινὶ ἠρεικωμένῳ φρουρίῳ καὶ ἀντὶ διοικητηρίου ἐν μικρὸν ἡμικατεστραμμένον οἰκοδόμημα ¹ τὴν δὲ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν κινδύνων ἀσφάλειαν τῆς πόλεως εἶχον ἀναλάβει οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ἑκάστοτε εἰς αὐτήν, ὡς εἰς ἄσυλον, προσφεύγοντες ἀρματωλοὶ τῆς Ρούμελης ².

Ὁ Βοναπάρτης ἀποδίδων μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς ἠπειρωτικῆς λωρίδος καὶ θεωρῶν τὰς ἑλληνικὰς ταύτας κτήσεις ὡς ἐνδιαφερούσας αὐτὸν μᾶλλον ἢ ἡ Ἰταλία ὀλόκληρος, ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν γειτονίας, ἐμερίμνησεν ἀμέσως περὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν κατὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν. Συγχρόνως δ' ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἀποστόλους τῆς γαλλικῆς διοικήσεως, τοὺς ἀδελφοὺς Νικολὸν καὶ Ἀἷμον Στεφανόπουλι, οἵτινες ἀνήκον εἰς τὴν ἐν Cargese τῆς Κορσικῆς ἑλληνικὴν ἀποικίαν. Οὗτοι ἐπισκεφθέντες τὰς ἑλληνικὰς χώρας

1725), s. 210: Sa majesté l'empereur, roi de Hongrie et de Bohême, consent à ce que la republique française possède en toute souveraineté les îles ci-devant vénitiennes du Levant: savoir, Corfou, Zante, Céphalonie, Sainte-Maure, Cerigo, et autres îles en dependantes, ainsi que Butrinto, Larta, Vonnita, et en général tous les établissements ci-devant Vénitiennes en Albanie, qui sont situés plus bas que le golfe de Londrino». Πρὸβλ. H. Holland, Travels in the Jonian isles, Albania, Thessaly, Macedonia, during the years 1812-1813, Λονδῖνον, 1815, τόμ. 1, σ. 94.—Π. Χιώτου, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3, σ. 617 κ. ἔξ.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 565.—Σεραφεῖμ Βυζαντίου, Λοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 221.—Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθῆναι, 1895, σ. 109.—Οὐίλ. Μύλλερ—Σπ. Λάμπρου, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, Ἀθῆναι, 1914, σ. 9—20.

¹) Ἀθανασίου Σταγειρίτου, Ἡπειρωτικά, σ. 406 «οἱ Γάλλοι εὗρον τὸ διοικητήριον τῶν Ἐνετῶν ἐρείπιον, δύο καλύβας αὐτῶν, καὶ ἐν παρεκκλήσιον, ὅλα κρημνισμένα. Τρία κανόνια σιδηρᾶ εἰς τὴν γῆν κείμενα, καὶ δώδεκα στρατιώτας φρουρά. Τοιαύτη ἦτο τότε ἡ κατάστασις τῶν κρατούντων.

²) Χατζῆ Σεχρέτη, Βίος Ἀλῆ πασᾶ, παρὰ Κ. Σάθα, Ἱστορικαὶ διατριβαί, Ἀθῆναι, 1870, σ. 230 στ. 17.

*Ἡ κλεφτοσυρία τῆς Ρούμελης ἐδῶ ἔγει μαζωμένη,
μερόνυχτον διὰ πῆλον αὐτοὶ ἔναι λυσσασμένοι*

καὶ σελ. 232 στ. 6.

*Κ' ἡ κλεφτοσυρία τῆς Ρούμελης κ' ἐκεῖνοι βουλλωθήκαν
Φραντζέζοι γράφθησαν κ' αὐτοὶ ἔς τὴν Πρέβεζαν καὶ μπήκαν.*

Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, σ. 109.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 565.—Παν. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογρ. Ἡπείρου, 134.

κατὰ τὰ ἔτη 1797 καὶ 1798 ἐπεσκεύθησαν καὶ τὴν Πρέβεζαν, περὶ ἧς παρέχουσιν ἱκανὰς πληροφορίες¹.

² **Ἀλῆ πασᾶς** (1798-1799). Ὑπὸ τὴν γαλλικὴν ὁμῶς δημοκρατίαν δὲν διετέλεσεν ἡ Πρέβεζα εἰ μὴ βραχύτατον χρόνον, διότι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπωφελούμενος τοῦ ἀγῶνος, ὃν ἡ Ρωσία, συμμαχήσασα μετὰ τῆς Τουρκίας, μετὰ τὴν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀβουκίρ (1-3 Νοεμβρίου 1798) καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στόλου, διεξῆγε κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁσημέραι αὐξανομένης διπλωματικῆς ἐπιρροῆς τῆς νεαρᾶς δημοκρατίας, πρὸς δὲ ἐνθαρρυνόμενος καὶ ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ διαπλέοντος τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ρωσοτουρκικοῦ στόλου, ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ κύριος τῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου γαλλικῶν κτήσεων. Ὁ πολυμήχανος λοιπὸν Ἀλῆς, ἀφοῦ προσέβαλε τὴν Χιμάραν καὶ ἔγινε κύριος τοῦ Βουθροτοῦ, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πρέβεζαν, ἧς καὶ ἐγένετο κύριος μετὰ τὴν παρὰ τὴν Νικόπολιν μάχην (12 Ὀκτωβρίου 1798), καθ' ἣν οἱ Γάλλοι, μετὰ ἀξιοθαύμαστον ἀντίστασιν, καμφθέντες κατεσφάγησαν ἢ συνελήφθησαν καὶ ἤχθησαν αἰχμάλωτοι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ La Salsette καὶ τῶν ἀξιωματικῶν Hiott καὶ Tissot. Τῆς Πρεβέζης, ἣτις κατὰ μέγα μέρος ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός, οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι κατεσφάγησαν κατὰ τρόπον μόνον εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ συνήθη².

¹) Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce, pendant les années 1797 καὶ 1798, Λονδίνον, 1800, τόμ. 2, σ. 140 κ. ἐξ. — Πρὸβλ. Μίλλερ-Λάμπρον, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, σ. 9 κ. ἐξ.

²) Περιγραφὰς τῆς ὀχυρώσεως τῆς Νικόπολεως, τῆς παρ' αὐτὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς μάχης, τῆς ἀνδρείας ἀντιστάσεως τῶν Γάλλων, τῆς σφαγῆς καὶ αἰχμαλωσίας αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Πρεβέζης καὶ σφαγῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς εὐρίσκει τις παρὰ τοῖς: J. Bellaire (Précis des opérations générales de la division française du Levant, Paris, 1808, σ. 203 κ.ἐ.—Χαιζή Σαχρέτη, Βίος Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ., σ. 228 κ.ἐξ.—Pouqueville, Histoire de la régénération de la Grèce, Paris, 1825, τόμ. 1, σ. 148 κ.ἐ.—Th. Smart Hughes, Travels in Greece and Albania, Λονδίνον, 1830, τόμ. 2, σ. 227 κ.ἐξ.—Raoul de Malherbe, L'Orient 1818—1845, historique, politique, religion, moeurs etc. Paris, 1846, τόμ. 1, σ. 250 κ. ἐξ.—Πρὸς δὲ πρὸβ. H. Holland, Travels, ὡς ἀνωτ., τόμ. 1, σ. 94.—Ed. Dodwell, A. Classical and topographical tour through Greece, Λονδίνον, 1819, σ. 54.—Ἀθ. Σταγειρίτου, Ἠπειρωτικά, ὡς ἀνωτ., σ. 408.—Leake Travels in northern Greece, Λονδίνον, 1835.—Σπ. Λάμπρον, Νέος Ἑλληνομνημόνων, τόμ. 1 (1904), σ. 491, ἐπιστολὴ «Ἀλῆ πασᾶς πρὸς τοὺς Παργιώτας». — «Ἐγὼ Ἀλῆ πασᾶς. Εἶδησις πρὸς ἑοῦς τοὺς Παργιώτας, ὅτι ἐδεδαιωθήκατε ὁ πόλεμος, ὅπου ἐγινε σήμερον, καὶ ἐζάκωσα τὴν Πρέβεζαν...» — «Πρέβεζα, τρίτη (2) Ὀκτωβρίου ἀμᾶξι 1798». — Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 221.—Γερασ. Μαυρογιάννην, Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων, Ἀθήναι 1889, τόμ. 1, σ. 168 κ. ἐξ.—Σπυρ. Ἀραβαντινόν, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ., σ. 108 κ.ἐξ.—Καρ. Μενδελωῶνος Βαρθόλδη μίτρο. Ἠλ. Οἰκονομοπούλου, Ἱστορία Ἑλλήνων Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι, 1894, τόμ. 1, σ. 141.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἀνωτ., σ. 14

Τουρκική κυριαρχία (1800-1807). Εἰς χεῖρας τοῦ Ἄλῃ πασᾶ ἔμεινε ἡ Πρέβεζα ἐπὶ δύο μόνον ἔτη, διότι ἡ Ρωσία, μετὰ τὴν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1799 ἄλωσιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν κατὰ Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὀλοσχερῆ ἐκβολὴν τῶν Γάλλων ἐκ τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς λωρίδος, ἐπειδὴ δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὰς διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῆς ἀπὸ τῶν Γάλλων ἀποσπασθείσας χώρας, μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἔπεισε τὴν σύμμαχον νὰ στέρξῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν συγκρότησιν αὐτονόμου πολιτείας τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὴν ρωσοτουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν εἰς αὐτὴν παραχώρησιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρώην ἑνετικῶν κτήσεων, δηλαδὴ τῆς Πρεβέζης, Βονίτισης, Βουθρωτοῦ καὶ Πάργας. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνίας τῆς 9/21 Μαρτίου 1800¹ ἡ Πρέβεζα μετὰ τῶν λοιπῶν τριῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων τεθεῖσα «ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ὡς λέγει ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς², ἐκυβερνᾶτο διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐδρεύοντος κοινοῦ τῶν προνομιούχων τούτων ἡπειρωτικῶν πόλεων ὑπάτου ἀντιπροσώπου, ὡς εἰπεῖν ἀρμοστοῦ, τοῦ σουλτάνου, ὅστις

κ. ἐξ. — Π. Κουγιτέα, Πραγματεία τοπογραφικὴ, ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ, Ἀθήναι, 1905, σ. 225 κ. ἐξ. — Σπ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. τόμ. 7 (1910), σ. 251, ἀριθ. ἐνθυμήσεως 498: 1798 «ἔστειλε ἀρμάδα ὁ Τούρκος σμιμένη μετὰ τοῦ Παύλου Ρούσου Μοσκοβίτι καὶ ἦλθαν καὶ ἐπροσκυνήσά μας δοκῶντας τοὺς Φραντζέζους· μὰ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν εὔρε ἀφορμὴν ὁ Βεληπασᾶς τῶν Φραντζέζων καὶ ἦλθε μετὰ πολλὰ στρατεύματα καὶ διέβηκε τὴν Πρέβεζαν. Τί θρηῆνος, τί σφαιμός, τί πνημὸς θαλάσσης. Τὴν ὁμοίαν συμφορὰν ποτέ οὐκ ἔγεινε· ἐγιόμισαν τὰ νησιὰ ἀνθρώπους Κεφαλονιά καὶ Θυάκι· πλὴν παρ' ἐλπίδα ἐγλυτώσαμε διὰτὶ εἶχε ἔτοιμα καρᾶβια γαλαξιδιότικα ναλοῦν νὰ μᾶς πάγουν ὄλους ἀπὸ σπαθὴ μὴ φανεῖ ἐξάφνου ἡ ἀρμάδα. Ὅσα ἔγιναν ὤλεως Θεέ. [Ἐν κώδικι 47 τῆς ἐν Ἀγίῳ ὄρει μονῆς Ξενοφῶντος] Λάμπρου τόμ. 1, σ. 66]. — Passow, Carmina Graeca, σ. 149 ἀρ. 201 :

Βάστα, καημένη Πρέβεζα τ' Ἄλῃ πασᾶ τ' ἀσκέρια,
Τί νὰ βαστάξω, δὲν μπορῶ καὶ τί τὰ νταγιανιήσω !
Ἄλῃ πασᾶς μὲ πέτρωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.

¹) Ch. Martens, ἔνθ. ἀνωτ. 2 (1814—1815) inclusiv. Γοτίγγη, 1818 τόμ. 2 σ. 639 «Les îles de Corfou, Céphalonie, Zante, Ste Maure, Ithaque, Cérige et Paxo avec leurs dépendances, telles qu'elles sont désignées dans le Traité entre sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies et la Porte-Ottomane du 21 Mars 1800». — Ἡ συνθήκη αὕτη ἐκυρώθη ὑπὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας τὴν 5 Ἀυγούστου 1800, ὑπὸ δὲ τοῦ σουλτάνου τὴν 6 Νοεμβρίου ἰδίου ἔτους. — Παν. Χιώτου, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3 (1863) σ. 748 κ. ἐξ. σ. 751 ἀρθρ. 8ον «Αἱ χῶραι Πρεβέζης, Βονίτισης καὶ Βουθρωτοῦ, ἐπειδὴ κεῖνται ἐν τῇ ξηρᾷ ἀπεσπασμένοι τῆς ἑνετίας καὶ συνεχόμενοι τῇ Ἀλβανίᾳ θὰ ᾄσιν ἅπασαι μεθ' ὄλων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν καὶ περιχώρων προσηρητέμηναι πρὸς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Υ. Π. καὶ αὐτῇ μόνῃ θὰ προσανήκωσιν».

²) Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ἀνωτ. ἐκδ. β', ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ, 1807, τόμ. 2, σ. 278, α «τὰ νῦν ὅμως [ἡ Πάργα] διοικεῖται δημοκρατικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθὼς καὶ ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτζα».

ἔφερε σὺν ἄλλοις καὶ τὸν τίτλον τοῦ *βοεβόδα* ¹. Τοιοῦτος δὲ διωρίσθη διὰ σχετικοῦ φερμανίου ² ὃ Ἀβδουλάχ μπέης ³.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην πολιτειακὴν μορφήν, ἣν δυσκόλως δύναται τις νὰ καθορίσῃ ⁴, ἡ Πρέβεζα διετελέσε μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1807, ὅτε καὶ ἐστερήθη τῶν προνομίων αὐτῆς.

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν δηλαδὴ ἑπταετὲς διάστημα ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἐπιρροὴν αὐτῆς, ὁσημέραι καθίστατο ἐντονώτερος καὶ ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς βῆρος τῆς Τουρκίας ἐναντίον τῆς ὁποίας ἡ Ρωσία ἐκήρυξε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1807 τὸν πόλεμον ⁵.

Τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου ἐπωφελοῦμενος ὁ πονηρὸς σατράπης τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις οὐ μόνον παρηκολούθει ἀγρύπνως τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ καταλλήλως ὑπέθαλπεν αὐτὴν ἐκάστοτε κατὰ τὸ συμφέρον εἰς αὐτόν, διαβάλλον δὲ τὰς αὐτονόμους ἡπειρωτικὰς πόλεις, ὡς κέντρον τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀντιδρώντων, ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι σκόπιμος ἦτο ἢ εἰς αὐτόν ἐκχώρησις ἐκείνων. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ 1806, κατώρθωσε ν' ἀγοράσῃ, ὡς φέρεται, τὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐπικαρπίαν αὐτῶν ἀντὶ ποσοῦ ὀκτακοσίων προυγγίων ⁶.

Ἀλῆ πασᾶς (1807-1820). Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἴσως δικαίωμα τῆς ἐπικαρπίας σιτηριζόμενος, μᾶλλον δ' ἐπωφελοῦμενος τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου ὁ Ἀλῆς ἀπέστειλε κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1807 τὸν υἱὸν αὐτοῦ

¹) Τὸν τίτλον καθορίζει τὸ σχετικὸν φερμάνιον.

²) Μετάφρασιν τοῦ φερμανίου βλ. παρὰ Σεραφεῖμ Βυζαντίω, ὡς ἀνωτ. σ. 384.

³) Βλ. φερμάνιον ὡς ἀνωτέρω. Πρβλ. Σεραφεῖμ Βυζαντίου, Δοκίμιον ὡς ἀνωτ. σ. 222.—Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία, ὡς ἀνωτ. ἔκδ. Ε', τόμ. Εβ, σ. 214.—Καρ. Μενδελσῶνος, ὡς ἀνωτ. σ. 142.

⁴) Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος τοῦ δημιουργηθέντος διὰ τῆς συνθήκης τῆς 21 Μαρτίου 1800 βλέπε τὴν πραγματείαν τοῦ Ἀριστ. Βρέκοση, Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 καὶ τὰ προνόμια τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσας καὶ Βουθρωτοῦ, ἐν Ἠπειρ. Χρονικ. 3 (1928) σ. 271 κ. ἐξ., ἐν ἣ ἔκτενῶς ἐκτίθενται τὰ κατ' αὐτήν.

⁵) Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 569 κ. ἐξ.

⁶) Leake, Travels in north. Gr., ὡς ἀνωτ., τόμ. 3, σ. 488 κ. ἐξ.—Πρβλ. Ἀρ. Βρέκοση, Ἡ συνθήκη κλπ., ὡς ἀνωτ. σ. 294, ἐνθα ὀρθῶς οὗτος ἐκφράζει ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀληθείας τῆς περὶ ἐξαγορᾶς εἰδήσεως, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν πιστοῦται ἄλλοθεν.—Ἐν τῷ συμφώνῳ τῆς 12/24 Ἀπριλίου 1819, δι' οὗ ἐπεκυρώθη ἡ παραχώρησις τῶν μὲν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν, τῆς δὲ Πάργας εἰς τὴν Τουρκίαν ἀναφέρεται ρητῶς ὅτι ἡ Πρέβεζα, ἡ Βόνιτσα, τὸ Βουθρωτὸν καὶ ἡ Πάργα ἀπετέλουν κύριον μέρος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Βλ. Ch. Martens, Recueil, ὡς ἀνωτ. τόμ. 5 (1808—1822), σ. 389 «...qui sont des parties essentielles de nos états impériaux...». Πρβλ. Σπ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. τ. 11 (1914) σ. 71, 74.

Βελήν μετὰ ἑνδεκα χιλιάδων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐπιπεσόντες κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς καὶ ἐξεδίωξαν τὸν ἀγαθὸν βοεβόδαν Ἀβδουλάχ μπέην, ὅστις ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδηλητηριάσθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν ὑπηρέτου. Οὕτω καὶ πάλιν ἡ Πρέβεζα περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῆς ἐπεσκεύασε τὰ φρούρια, ἀνώρυσσε πρὸς βορρᾶν αὐτῆς βαθεῖαν καὶ εὐρείαν τάφρον καὶ διὰ τὴν καταστήσῃ αὐτὴν μουσουλμανικὸν ἔδαφος, ἔκτισεν ἐν αὐτῇ τζαμίον, οὗ ἡ παραχώρησις ἢ ἐγκατάλειψις ἀπηγορεύετο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ νόμου¹. Ἀφ' οὗ δὲ ἔκτισε καὶ λαμπρὸν ἀνάκτορον, ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τοῦ φρουρίου τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς γνωστῆς σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παλιοσάραγα*, παρέδωσε τὴν διοίκησιν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βελήν.

Ὑπὸ τὴν νέαν δουλείαν διέμεινεν ἡ Πρέβεζα μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1820, ὅτε ὁ Βελῆς πολιορκηθεὶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων, ἅτινα πανταχόθεν προσέβαλον τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ κατεχομένας χώρας, ἵνα ἀπαλλάξωσι ταύτας ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1820 κηρυχθέντος *φιρμανλῆ* τυραννίσκου, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὰ τουρκικὰ στρατεύματα², ἀφ' οὗ ἀπεμάκρυνε πρότερον τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ εἰς Λευκάδα καὶ κατέκαυσε τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κτισθὲν λαμπρὸν ἀνάκτορον.

Τοῦρκοι (1820-1912). Διαρκούσης τῆς πάλης μεταξὺ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Χουρσίτ πασᾶ ἡ Πρέβεζα ἀπετέλεσε ἓνα τῶν κυριωτέρων στόχων, καθ' οὗ ἐστράφη ἡ δρασις τοῦ πολυμηχάνου τυράννου, ἀνευ ὅμως ἀποτελέσματος. Τέλος μετὰ τὴν κατὰ τὴν 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1922 ὀριστικὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἡ Πρέβεζα περιελθοῦσα ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν νέαν τουρκικὴν κυριαρχίαν³, διετέλεσεν ὑπ' αὐτὴν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς.

¹) Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἄνωτ., σ. 574 κ. ἐξ.—Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἄνωτ. σ. 223, ἐνθα ἐσφαλμένως ὡς ἔτος ἀνακαταλήψεως φέρεται τὸ 1808.—Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἄνωτ. σ. 180 κ. ἐξ.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἄνωτ., σ. 21 κ. ἐξ.

²) Καρ. Μενδελσῶνος-Οἰκονομοπούλου, Ἱστορία Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. 1 σ. 186.—Πρβλ. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, σ. 287 κ. ἐξ.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἄνωτ., σ. 23 κ. ἐξ.

³) Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἄνωτ., σ. 301.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἄνωτ. σ. 23 κ. ἐξ.—Παν. Κουγιτέα, Πραγματεία τοπογραφικὴ κλπ., ὡς ἄνωτ., σ. 239 κ. ἐξ.—Ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Θεοφίλου [Καίρη], ἐν ᾧ ἀναγράφονται ἐπεισόδια τῆς εἰς Ὀλυμπον στρατείας τοῦ 1822, ἀναγράφονται καὶ τὰ ἐξῆς: 1822 Ἀπρίλιος 11 «ἔλαβον καὶ τὰς εἰδήσεις... περὶ Πρεβέζης ὅτι ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας» βλ. Ἰ. Βογιατζίδου, Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα, ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς

Ὁ Ζῶτος ὁ Μολοσσὸς παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ Πρέβεζα μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἄλῃ πασα̃ διετέλεσεν ἐπὶ ἑξαετίαν ἐλεύθερος λιμὴν (*porto franco*)¹· πόθεν ἤντησε τὴν εἶδησιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν αὐτολεξεί ὁ Σεραφεὶμ ὁ Βυζάντιος² καὶ ἄλλοι μετ' αὐτόν, δὲν ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἡπειρῷ λαβόντων χώραν γεγονότων πεισθέντες περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς πολεμικῆς σημασίας τῆς Πρεβέζης προέβησαν εἰς τὴν ἀνανέωσιν καὶ πληρεστέραν ἐξόπλισιν τῶν φρουρίων αὐτῆς οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη ἀπολύτως ἱκανὴ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ στομίου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Τὴν σκουδαιότητα τῆς θέσεως ἐκτιμῶσα ἡ Πύλη καὶ βραδύτερον ἐνήργησε διπλωματικῶς πᾶν τὸ δυνατόν, ὥστε νὰ ἐπιτύχη διὰ τῆς ἐν Καλενδερκίοςκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπογραφείσης τὴν 10/22 Ἰουλίου 1832 συμφωνίας πρὸς ὀριστικὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων τοῦ νεαροῦ ἐλληνικοῦ κράτους, αἱ κλειῖδες τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, δηλαδὴ ἡ Πρέβεζα καὶ τὸ Ἄκτιον, νὰ παραμείνωσι καὶ πάλιν εἰς αὐτήν.

Περὶ τῶν μετέπειτα περὶ τὴν πόλιν ταύτην πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων αἵτινες ἐπεχειρήθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1854³, 1876⁴ καὶ 1878⁵, περὶ τῆς ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν 21 Ἰανουαρίου 1879 γενομένης συνελεύσεως τῶν ἀντιπροσώπων πρὸς καθορισμὸν τῶν νέων ἐλληνοτουρκικῶν συνόρων, συνεπέα τῆς ὁποίας τὸ μὲν Ἄκτιον παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ Πρέβεζα παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τῷ ὄρω κατεδαφίσεως τῶν φρουρίων καὶ ἐλευθέρας ναυσιπλοΐας, ὡς καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 προσπαθειῶν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς ἀπελευθέρωσιν

καὶ ἱθυολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 7 (1910) 125 σ. 31. Τί ἐννοεῖται διὰ τοῦ σημειώματος τούτου καὶ τίνες οἱ ἰδικοί μας, ἔφ' ὧν ἐκυριεύθη τότε ἡ Πρέβεζα, ἀγνοοῦμεν.

¹) Ζῶτου Μολοσσού, Δρομολόγιον, ὡς ἀνωτ., τόμ. 4, σ. 51, «τελευταῖον ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους (*sic*) τὴν ἔλαβεν ὁ Ἄλῃ πασα̃, μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ ἐπὶ 6 ἔτη ἔμεινεν ἐλευθέρη πόλις=*porto-frago* ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».

²) Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 223 «μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου, συμβᾶσαν τῷ ἔτει 1822 Ἰανουαρίου 24, ἐν ὄρω τῷ διαστήματι τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐθνεγεργσίας ἡ πόλις ἐπὶ 6 ἔτη διετέλει ἐλευθέρη πόλις=*porto-frago*, κατὰ δὲ τῷ 1830 παρεχωρήθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ὀθωμανούς».

³) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, διαρκούντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (1853--6), ἡ Ἡπειρος ἐπανέστη ὑποβοηθουμένη ὑπὸ ἀνταρτικῶν σωμάτων ἐκ τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος ἐξορμωμένων.

⁴) Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ βαλκανικῇ κρίσεως (1875-8), καὶ δὴ κατὰ τὸ 1876, ἡ Ἡπειρος καὶ πάλιν ἔλαβε τὰ ὄπλα.

⁵) Διαρκούντος τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1877-9) νέα ἐπανύστασις ἐγένεν εἰς τὴν Ἡπειρον.

τῆς πόλεως ταύτης ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι κατάλληλος ὁ περιορισμένος τοῦ περιοδικοῦ τούτου χῶρος, ὅπως ἐκτενῶς πραγματευθῶμεν περὶ αὐτῶν¹ καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, δὲν προτιθέμεθα νὰ παράσχωμεν εἰ μὴ μόνον σημειώματα δυνάμενα νὰ βοηθήσωσιν εἰς τὴν συγγραφὴν συστηματικωτέρας καὶ ἐκτενεστερέας ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης.

Ἡ Πρέβεζα ἐλευθέρα (1912). Δὲν εἶχον παρέλθει εἰ μὴ μόνον δεκαπέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἐπιχειρήσεως τοῦ 1897, ὅτε νέος ἀγὼν, καθ' ὃν συνετονίσθησαν ἅπασαι αἱ ἠθικαὶ καὶ ὑλικάι δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ μεγίστου τμήματος τοῦ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὅστις ἤρχισε τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912, καὶ δὴ τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός, τμήμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπέδωσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ Πρέβεζα διὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς σημασίαν δικαίως συνεκρίθη ὑπὸ πολλῶν πρὸς τὴν Πόλιν τῶν ἔθνικῶν ὀνείρων· ἔτι δὲ δικαιότερον ἢ θέσις αὐτῆς, κειμένης ἐπὶ τῆς τερπνῆς καὶ πλήρους φυσικῶν θελγήτρων βοσπορώδους εἰσόδου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου², παρεβλήθη διὰ τὴν τοῦ ἐδάφους ὁμοιότητα καὶ τὰς φυσικὰς αὐτῆς καλλονὰς πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ ζωηρῶς ὑμνηθεῖσα προσωνομάσθη μικρὸς Βόσπορος³.

¹) Περὶ τούτων βλέπε προχειρῶς Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις περὶ τὴν Πρέβεζαν, σ. 34 κ. ἐξ.—Παν. Κουγιτέα, Πραγματεία τοπογραφικὴ κλπ., ὡς ἄνωτ., σ. 269 κ. ἐξ. — Οὐτλ. Μίλλερ-Σπ. Λάμπρου, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, ὡς ἄνωτ., σ. 497 κ. ἐξ. Πρβλ. καὶ ἄλλα σύγχρονα ἔργα.

²) Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος ὑπὸ τινῶν μὲν ὀνομάσθη καὶ κόλπος τῆς Ἀργίης, ὑπ' ἄλλων δὲ κόλπος τῆς Πρεβέζης.

³) Xavier Scrofaní, Voyage en Grèce, ὡς ἄνωτ., τόμ. 3, σ. 16, ἐνθα οὗτος τονίζει ὕμνον εἰς τὴν καλλονὴν τῆς θέσεως τῆς Πρεβέζης καὶ προσκαλεῖ τοὺς ζωγράφους, τοὺς ποιητάς, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ὄνειροπόλους καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐραστὰς νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Πρέβεζαν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὄλων θὰ κινηθῇ τὸ ἀνάλογον ἐνδιαφέρον. Πρβλ. O. M. Baron de Stackelberg, La Grèce, Vues pittoresques et topographiques, dessinées, Paris, 1834, τόμ. 2, σ. 17 κ. ἐξ.—Ἀντωνίου Μηλιαράκη, Ἀμβρακικὸς κόλπος καὶ Πρέβεζα, ἐν Ἐστία (1881) ἀριθ. 277, σ. 242 κ. ἐξ.—Δ. Βικέλα, Ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον, Ἀθήναι, 1885, σ. 30.46.—Γ. Ζαλοκώστα, Τὰ ἅπαντα, Ἀθήναι, 1903, σ. 115 κ. ἐξ. Τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης.—D. J. Cassavetti, Hellas and the Balkanwars, London-Leipzig, 1914, σ. 130.